

УДК 004.942+[341.24+349.6]:005

Е. П. Семенюк, Т. В. Олянишен

Національний лісотехнічний університет України

В. М. Сеньківський, О. В. Мельников

Українська академія друкарства

ЕКОЛОГІЧНА КОНСТИТУЦІЯ ЗЕМЛІ: ІДЕЯ, КОНЦЕПЦІЯ, ПЕРЕШКОДИ

Розглянуто ідею Екологічної Конституції планети та перешкоди на шляху її реалізації. Запропоновано ієрархічну схему цих перешкод. Сформовано множинну лінгвістичних змінних, які відповідають даним факторам

Перешкоди, ієрархія, Екологічна Конституція Землі, лінгвістичні змінні

У квітні 1992 р. на одній з міжнародних наукових конференцій в Нью-Йорку член української делегації професор Ю. Ю. Туниця виступив з доповіддю, де вперше було сказано про доцільність підготовки й ухвалення світової екологічної конституції, а також створення органів контролю за дотриманням її норм. Конференція підтримала ідею такої конституції та ухвалила резолюцію «Про створення нових організаційних структур міжнародного екологічного співробітництва». Про це були тоді ж повідомлення в пресі (США та України), а пізніше доповідь Ю. Ю. Туниці з обґрунтуванням його ідеї вийшла друком у лондонському видавництві «Грінвуд прес» [1]. Так було зафіксовано пріоритет щодо цієї помітної наукової і водночас суспільно-політичної ініціативи. У публікаціях подальших років поступово чітко закріпилася назва запропонованого міжнародного документа — Екологічна Конституція Землі.

Ця ідея з самого початку привернула до себе увагу вчених своєю несподіваністю, незвичністю. Слід зазначити, що подібні оригінальні ідеї (як очевидний прояв активності, евристичності людського інтелекту) завжди відіграють особливо важливу роль у розвитку науки і суспільної практики. З історії науки відомо, що подекуди несподіваність змісту певних думок робила їх спочатку цілком неприйнятними для багатьох або навіть для більшості (досить пригадати міркування видатних фізиків ХХ ст. з приводу значення їхніх «божевільних ідей»). Але рано чи пізно настає час, коли такі ідеї швидко долають бар'єр неприйнятності у суспільній свідомості, їх зміст поступово переосмислюється і вже починає схвально сприйматися громадською думкою. Так сталося і з пропозицією підготувати та ухвалити Екологічну Конституцію Землі (далі — ЕКЗ). Вона, до речі, відчутно поєднувала в собі два аспекти — суспільно-практичний та науково-теоретичний.

З моменту зародження ідеї ЕКЗ минуло майже два десятки років, і сьогодні цілком певно можна говорити вже про *наукову концепцію*, що склалася

за цей час на основі думок, висловлених далекого 1992 р. [2–4]. У всій повноті постала проблема практичного впровадження розроблених пропозицій. У чому ж конкретно полягає суть справи?

«ЕКЗ — міжнародний правовий акт екологічної безпеки планети і сталого розвитку суспільства, який повинен визначати допустимі норми економічної діяльності держав стосовно єдиної... екосистеми Землі з метою її раціонального використання в інтересах нинішнього покоління і збереження для майбутніх поколінь... Мета ЕКЗ — забезпечити реалізацію «Порядку денного на ХХІ ст.» та інших документів Ріо–92...» [4, с. 12].

У чому якісна наукова новизна концепції ЕКЗ?

Всі конституції, що існують досі, — це, як відомо, національні політичні документи, основні закони відповідних держав. (Щоправда, розроблений, але так наразі і не прийнятий в установленому порядку дещо інший документ — Конституція Європейського Союзу, тобто наддержавного об'єднання). Вперше у світі Ю. Ю. Туниця запропонував проект конституції для всієї світової спільноти, причому не політичної, а екологічної. Вона «повинна мати статус Основного Закону виживання цивілізації і сталого розвитку, який, не загрожуючи суверенітету жодної країни, її політичному устрою, віросповіданню громадян, національним інтересам, водночас забезпечував би кожній державі зокрема і світовому співтовариству загалом екологічну та економічну безпеку, а окремій людині — нормальні для її життя природні умови як нині, так і у майбутньому» [5, с. 195–196].

Історично ця концепція виросла з еколого-економічних досліджень останніх десятиліть ХХ ст., і це глибоко не випадково. Ю. Ю. Туниця неодноразово наголошував, що вихідний методологічний постулат ЕКЗ становить необхідність узгодження законів суспільного господарювання із законами природи. Історія свідчить: вся виробничо-економічна практика людства здавна і досі тісно пов'язана з істотним відхиленням від законів природи. Уявивши себе (внаслідок досягнень науково-технічного поступу) царем природи, людина створила собі ілюзію майже незалежності від неї, «забула, що першоосною і першоджерелом існування життя та виробничої діяльності є саме природа» [2, с. 206].

Коротко суть ідеї ЕКЗ полягає в тому, що необхідно підвести надійну законодавчу основу під усі заходи соціально-екологічного характеру на планеті, зробити їх глибоко системними та юридично обов'язковими. Лише таким шляхом можна реально забезпечити право кожної людини на здорове довкілля, зрештою — право на саме життя (адже відомо, що воно належить до загальноновизнаних і основних людських прав). Водночас тільки так можна гарантувати право на повноцінне життя нескінченній низці прийдешніх поколінь людей на Землі, щоб рід людський не увірвався трагічно. Зрозуміло, що ці положення мають глибоко філософський характер і органічно поєднують проблематику ЕКЗ з екологічною філософією як закономірним результатом історії людства [6].

З іншого боку, цілком очевидно, що проблема ЕКЗ виникла у контексті формування та поглиблення концепції сталого розвитку. Була усвідомлена необхідність певних положень, що мали б юридичну силу закону для всіх членів світової спільноти, тобто за рівнем юрисдикції стояли б вище законів національного статусу. Але суть справи далеко не тільки в цьому. За своїм змістом ідея ЕКЗ могла виникнути тільки в умовах глобалізації мислення людства, його свідомості та самоусвідомлення, а одним із найхарактерніших проявів цього процесу саме і стало формування концепції сталого розвитку.

Семантична серцевина дуже актуального нині поняття *глобалізації* пов'язана з тією особливістю нашої доби, що людство дедалі більше відчуває себе єдиним, інтегральним суб'єктом всесвітньо-історичної діяльності. Звичайно, при цьому зберігається традиційна роз'єднаність народів по етнонаціональних, релігійних, мовних «квартирах» (що відбиває тисячолітні цивілізаційні коріння та історію). Але водночас стрімко прискорюються інтеграційні, глобальні процеси як результат інтенсифікації низки могутніх соціокультурних факторів — економічних, політичних, технологічних, інформаційних, соціоекологічних тощо. *Глобалізація* — це сплав усіх тих рис у сучасному розвитку, які об'єднують людство, формують його як системну цілісність.

І формування концепції сталого розвитку, і висунення ідеї ЕКЗ стали об'єктивно можливими тільки внаслідок глобалізації свідомості і культури людства, на тій стадії його історії, коли окрема людина почала усвідомлювати себе як громадянина не тільки власної батьківщини (Франції, Японії, України тощо), але водночас — також як громадянина Планети. Остання думка, як відомо, належить В. І. Вернадському. Глибоке розуміння взаємозалежності всіх народів земної кулі, єдності їх історичної долі — ось квінтесенція пошуків глобалістики на рубежі ХХ–ХХІ ст. Адже питання нині, без перебільшення, стоїть про виживання людства, про те, бути йому завтра чи ні.

Ідея ЕКЗ могла зародитися тільки у дещо ширшому контексті — в органічному зв'язку з формуванням концепції сталого розвитку, тобто на фундаменті всього різноманіття її аспектів та конкретних положень. Як наголошує Ю. Ю. Туниця, «світовий рух, спрямований на досягнення сталого розвитку, матиме реальний успіх лише за умови обов'язкової участі широких верств населення та урядів у прийнятті рішень і реалізації положень «Порядку денного на ХХІ ст.» на національному й міжнародному рівнях. Для цього... важливо опрацювати і прийняти глобальний правовий акт обов'язкової юридичної сили *jus cogens*, а також привести національне законодавство та багатосторонні й двосторонні міжнародні угоди в галузі захисту довкілля у відповідність з вимогами ЕКЗ, без чого неможливо перейти на шлях сталого розвитку» [3, с. 8–9].

Але поряд із цим є й інший бік цього питання: сама ідея такої Конституції, її підготовки та впровадження в життя, своєю чергою, є проявом поглиблення, збагачення проблематики сталого розвитку [2, с. 312–315]. Якщо говорити про

участь науки у цьому масштабному процесі, цілком очевидно, що з появою ідеї ЕКЗ відкрилася перспектива для використання, зокрема, когнітивно-евристичних можливостей ще однієї галузі наукового знання, до того вочевидь незаангажованої в цьому аспекті, — для права. Насамперед йдеться, звичайно, про такі специфічні його розділи, як конституційне, міжнародне, екологічне право: адже перед суспільством уперше постало завдання кодифікації системи принципів та низки конкретних положень природокористування в усьому світі. У зв'язку з цим до роботи над ЕКЗ приєднався колектив учених-юристів з Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України на чолі з академіком Ю. С. Шемшученком [7].

Очевидним є те, що в сучасних умовах конституцію екологічного характеру доцільно приймати саме у світовому, глобальному масштабі (регіональна співпраця, безперечно, теж має сенс, але все ж таки у цьому випадку вона не є достатньою). У разі згоди міжнародного співтовариства на підготовку, ухвалення і практичне впровадження ЕКЗ перед світовою наукою постане складне завдання — розробити структуру і концептуальні параметри *інформаційної бази ЕКЗ*. Другим етапом роботи стане поступова реалізація такої бази — мабуть, у міру того, як просуватиметься розроблення основних положень самої конституції. Завершенням цієї складної роботи, як видається сьогодні, має бути змістовне наповнення каркасу основних положень відповідними інформаційними реаліями. Потім, звичайно, потрібна практична «обкатка» виробленого тексту конституції в процесі її впровадження в життя.

Втім, можна уявити й інші сценарії розвитку подій (про них вже йшлося у публікаціях з проблеми). «ЕКЗ могла б мати рамковий характер, тобто відображати лише основні принципові положення щодо зобов'язань держав у різних сферах людської діяльності, яка впливає на довкілля. Цей документ мав би містити положення обов'язкової юридичної сили, які безпосередньо стосуються відвернення кризових екологічних явищ, що загрожують здоров'ю або життю людини. Водночас... деякі його положення могли б мати рекомендаційний характер» [4, с. 38]. У будь-якому разі для розроблення ЕКЗ необхідна обширна інформаційна база.

Потреба створення такої бази пояснює, зокрема, важливість звернення до методології цього процесу. В її фундаменті, очевидно, насамперед мають бути відбиті основоположні принципи діалектики як логіки і теорії пізнання — всезагальність розвитку та зв'язку, детермінізм, евристичність людської діяльності. Наступний же ешелон — методологічні принципи наукової інформатики, тобто теорії самої наукової інформації, науково-інформаційної діяльності та комунікацій в науці. Нарешті, принципи, що характеризують специфіку ЕКЗ (про що вже йшлося).

Значення ЕКЗ в сучасній історії людства перебільшити важко. Водночас до її прийняття та впровадження в життя поки що так само невизначено далеко, як і двадцять років тому... Чому ж немає реального руху світової спільноти в

цьому напрямі? Відповідаючи на це питання, у вигляді тез назвемо *перешкоди на шляху до ЕКЗ та пов'язані з ними проблемні ситуації*.

1. Незацікавленість правлячих кіл держав-лідерів світової економіки та політики: частка цих держав у руйнуванні природного довкілля об'єктивно є найбільшою.

2. Особливе місце США у прояві такої незацікавленості: адміністрація цієї країни навіть не ратифікувала Кіотський протокол 1997 р. про скорочення промислових викидів парникових газів (егоїстичні інтереси монополій при цьому видаються за національні та ставляться вище загальнолюдських).

3. Усвідомлення світовою спільнотою того, що заходи з упровадження ЕКЗ об'єктивно коштуватимуть дуже дорого і з часом — дедалі більше (оскільки діє закон зростання екологічних витрат суспільства).

4. Відсутність у багатьох країн світу (і України, безперечно, у тому числі) вільних коштів для серйозних природоохоронних заходів.

5. Розбіжності і навіть суперечності в позиціях найрозвиненіших країн та «третього світу» (Йоганнесбург, 2002): країни Азії, Африки, Латинської Америки вважають, що Захід має витратити кошти не на природоохоронні заходи, а на значно більшу економічну допомогу «третьому світові» (оскільки це історичний борг Заходу перед народами колишніх колоній та напівколоній).

6. Суперечність еколого-економічної стратегії ЕКЗ та основ панівної ринкової економіки. Світова фінансово-економічна криза (а також поглиблення енергетичної, продовольчої кризи тощо) — причини посилення небажання багатьох держав братися за глобальну екологічну політику: є, мовляв, нагальніші, справді невідкладні проблеми.

7. Розуміння вченими і фахівцями складності завдання створення ЕКЗ та її впровадження в життя (зокрема — що стосується її інформаційної бази): для цього необхідна органічна інтеграція інформації з величезної низки вельми різноманітних галузей знань, і це саме по собі є складним завданням. До того ж у самій науці — недовіра до об'єктивності тенденції інтеграції наукового знання, до можливостей цього процесу.

8. Недовіра масової свідомості до заходів науки, до її спроможності бути теоретичною основою суспільного розвитку (в основі цих поглядів — позиція антисцієнтизму).

9. Нерозуміння широкими масами гостроти глобальної екологічної кризи (ГЕК), сподівання на те, що не така вже вона й страшна, якось обійдеться тощо (є, мовляв, у людства значно нагальніші проблеми).

10. Песимістичний погляд на природу людини, відсутність віри в те, що людство взагалі спроможне бути розумним, прислухатися до екологічного імперативу, стати на шлях сталого розвитку (і в тому числі — успішно впроваджувати в життя такі масштабні проекти, як ЕКЗ).

11. Антиглобалістський пафос багатьох громадських рухів у різних країнах світу (коли натиск робиться на етнокультурній самотності, незалежності, самостійності народів, на запереченні будь-якого тиску на них,

будь-якої уніфікації). Концепція основних цивілізацій світу та їх протистояння (С. Гантінгтон) як основа розуміння стратегії глобальної політики.

12. Суб'єктивний фактор: небажання чиновників (зокрема, й українських) займатися громіздкою роботою щодо взаємоузгодження та погодження в різних інстанціях величезної кількості моментів ЕКЗ на всіх рівнях — національному, регіональному, глобальному [8].

Отже, перешкод, завад та проблем на шляху до ЕКЗ чимало... Але іншого прийняттого виходу немає: пройти цей шлях необхідно. І наука покликана історією відіграти в цьому процесі свою незамінну роль. Належне опрацювання ідеї ЕКЗ вже давно являє собою оригінальний напрям новітніх еколого-економічних, соціоекологічних та екофілософських досліджень. У міру послідовної реалізації початкового задуму до цього процесу залучатимуться дедалі більше галузей науки і соціальної практики. Масштабність запропонованого документа відбиває високий рівень усвідомлення органічної цілісності людства та його життєво важливих інтересів в епоху глобалізації.

На основі низки праць дослідників [1–17] було проаналізовано перешкоди на шляху практичної реалізації ЕКЗ. У запропонованому нами дослідженні з множини перешкод виокремлено найсуттєвіші з них. Відповідно до наведеного аналізу покажемо схематично перешкоди на шляху до ЕКЗ — рис. 1.

Для наведених узагальнених перешкод можна було б додати ще один рівень ієрархічної структури з докладнішим описом, але вони не відіграють суттєвої ролі для подальших досліджень, пов'язаних з інформаційною концепцією впровадження ЕКЗ.

Вищенаведені перешкоди на шляху до практичної реалізації ЕКЗ опишемо множиною змінних. Тоді процес прийняття та запровадження ЕКЗ можна вважати деякою функцією

$$PR = F(z_1, z_2, z_3, z_4, z_5, z_6, z_7, z_8, z_9, z_{10}, z_{11}, z_{12}),$$

аргументами якої, з огляду на попередній аналіз, будуть такі перешкоди:

- z_1 — незацікавленість США (НСШ);
- z_2 — незацікавленість інших найрозвинутіших держав (ННД);
- z_3 — вартість заходів з запровадження ЕКЗ (ВАР);
- z_4 — відсутність коштів на запровадження ЕКЗ (ВІД);
- z_5 — позиція країн «третього світу» (КТС);
- z_6 — світова фінансово-економічна криза (ФЕК);
- z_7 — технічна складність запровадження ЕКЗ (ТСВ);
- z_8 — недовіра до заходів науки (НЕН);
- z_9 — нерозуміння гостроти глобальної екологічної кризи (ГЕК);
- z_{10} — сумніви у спроможності людини до сталого розвитку (НЕЛ);
- z_{11} — антиглобалістські рухи (АГЛ);
- z_{12} — небажання чиновників займатися запровадженням ЕКЗ (НЕЧ)

Як було зазначено вище, виділені перешкоди за назвами та суттю належать до лінгвістичних змінних. Лінгвістичними змінними при розв'язанні

подібних задач можуть бути фактори, які впливають на процес перебігу суспільних процесів (у даному випадку пов'язаних із прийняттям та запровадженням ЕКЗ). Допустимі значення лінгвістичних змінних утворюють терм-множину або нечітку множину, яка підпорядковується певним обмеженням [18, 19]. Лінгвістичні невизначеності задають через лінгвістичні моделі, які ґрунтуються на теорії лінгвістичних змінних.

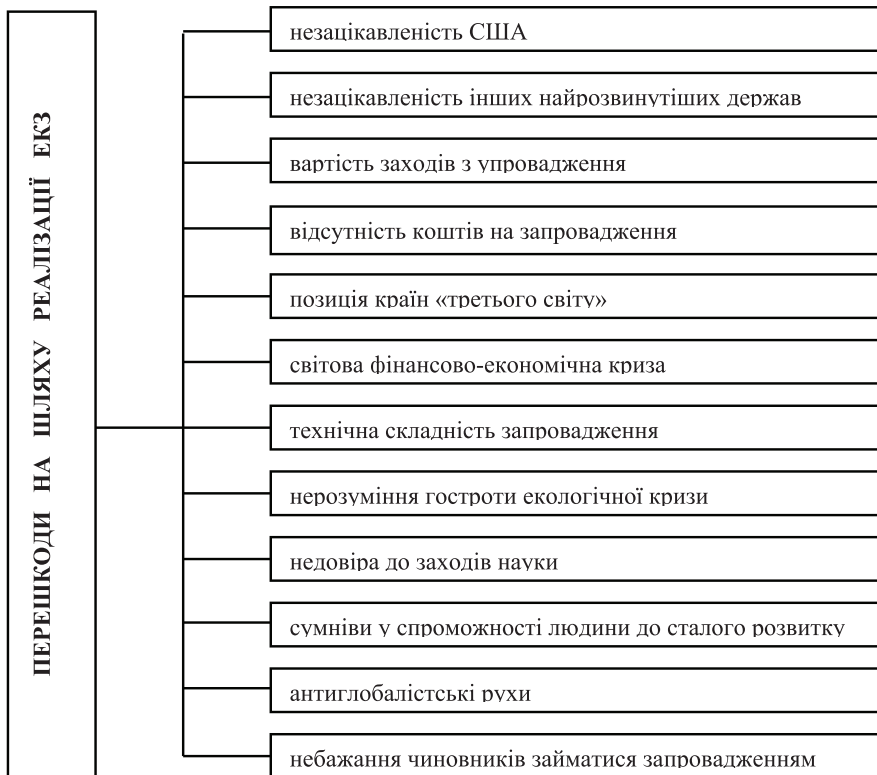

Рис. 1. Схема виділених перешкод на шляху реалізації ЕКЗ

Перехід від описових значень терм-множини до їх формалізованого подання здійснюється за допомогою відображення, яке ідентифікується функціями належності. За їх допомогою лінгвістична інформація перетворюється у числові дані, які своєю чергою забезпечують комп'ютерне опрацювання моделей, що стосуються прогнозування перспектив розв'язання тих чи інших суспільно-важливих завдань.

Оскільки наведені перешкоди певним чином впливають на процес прийняття та запровадження ЕКЗ, важливим завданням з огляду на вагомість кінцевого результату має бути визначення рівня та пріоритетності дії кожної виокремлено перешкоди. На основі цих даних далі розробляються альтернативні варіанти розв'язання цього завдання та здійснюється вибір найкращого з них, що може бути темою окремого дослідження.

1. Tynytsya Yu. Ecological Federalism in the Context of Regional and World Development // Contributions in Political Science. — 1995. — № 357. — P. 296–303. 2. Екологічна Конституція Землі : [у 2-х чч.] / за ред. Ю. Ю. Туниці. — Ч. 2. Методологічні засади. — Львів: РВВ Нац. лісотехн. ун-ту України, 2011. — 440 с. 3. Туниця Ю. Ю. Екологічна Конституція Землі. Ідея. Концепція. Проблеми: [у 2-х чч.] / Ю. Ю. Туниця. — Ч. 1. — Львів : видавн. центр Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2002. — 298 с. 4. Туниця Ю. Ю. Екологічна Конституція Землі : сутність і концептуальні засади / Ю. Ю. Туниця // Вісник НАН України. — 2005. — №11. — С. 32–42. 5. Туниця Ю. Ю. Екоекономіка і ринок : подолання суперечностей / Ю. Ю. Туниця. — К.: Знання, 2006. — 314 с. 6. Семенюк Е. П. Екологічна філософія як закономірний результат історії людства / Е. П. Семенюк // Філософські пошуки. — 2009. — Вип. XXXI. Філософія. Історія. Культура. — С. 12–21. — (До 165-ої річниці «Львів. політехн.»). 7. Шемшученко Ю. С. Екологічна Конституція Землі: від ідеї до практичного втілення / Ю. С. Шемшученко // Вісник НАН України. — 2007. — № 9. — С. 3–7. 8. Туниця Т. Ю. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст / Т. Ю. Туниця. — К.: Знання, 2006. — 300 с. 9. Костицький М. В. Методологічні проблеми Екологічної Конституції Землі / М. В. Костицький // Наук. вісник (Укр. держ. лісотехн. ун-ту). — 2002. — Вип. 12.7. — С. 18–22. 10. Семенюк Е. П. Екологічна економіка : методологічна специфіка та зв'язки з філософією / Е. П. Семенюк // Філософські пошуки. — 2008. — Вип. XXVIII. Сучасні аспекти співвідношення філософії і науки. — С. 163–171. 11. Семенюк Е. П. Екологічна Конституція Землі : надія на завтрашній день планети / Е. П. Семенюк // Філософські пошуки. — 2010. — Вип. XXXII. Філософія і наука за умов формування інформ. суспільства. — С. 20–28. 12. Семенюк Е. П. Філософські засади сталого розвитку / Е. П. Семенюк. — Львів: Афіша, 2002. — 200 с. 13. Семенюк Э. П. Концепция Экологической Конституции Земли и информатика / Э. П. Семенюк // Науч.-техн. информ. — 2011. — № 1. — С. 1–12. — (Сер. 1. Организация и методика информ. работы). 14. Semenyuk E. P. The Concept of the World Environmental Constitution and Information Science / E. P. Semenyuk // Scientific and Technical Information Processing. — 2011. — Vol. 38, № 1. — P.1–12. 15. Семенюк Э. П. Глобальные изменения климата: серьезный вызов эпохи / Э. П. Семенюк, Т. Н. Цырдя, А. Д. Урсул // Bioetica, Filosofia, Economia si Medicina in strategia de asigurare a securitatii umane. Materialele Conferintei a XV-a Stiintifice Internationale, 14 aprilie 2010. — Chisinau, 2010. — P. 148–153. 16. Семенюк Э. П. Концепция Экологической Конституции Земли: синтез науки и политики / Э. П. Семенюк, Т. Н. Цырдя, А. Д. Урсул // Bioetica, Filosofia si Medicina in strategia de asigurare a securitatii umane: cu desfasurarea in cadrul acesteia a mesei rotunde «Fundamentele bioetice ale cercetarilor biomedicale si genetice». Materialele Conferintei a XVI-a Stiintifice Internationale, 12-13 noiembrie 2010. — Chisinau, 2010. — P.145–150. 17. Ареф'єва О. В. Побудова моделей ключових загроз на шляху до економіки знань в Україні / О. В. Ареф'єва, В. М. Сеньківський, А. М. Штангрет, О. В. Мельников // Наук. зап. (Укр. акад. друкарства). — 2011. — Вип. 2 (35). — С. 52–67. 18. Заде Л. А. Понятие лингвистической переменной и его применение к принятию приближенных решений : пер. с англ. / Л. А. Заде. — М.: Мир, 1976. — 165 с. 19. Саати Т. Принятие решений (метод анализа иерархий) : пер. с англ. / Т. Саати. — М.: Радио и связь. 1993. — 278 с.

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ КОНСТИТУЦИЯ ЗЕМЛИ: ИДЕЯ, КОНЦЕПЦИЯ, ПРЕПЯТСТВИЯ

Рассмотрена идея Экологической Конституции Земли и препятствия на пути ее реализации. Сформировано множество лингвистических переменных, которые отвечают выбранным факторам

WORLD ENVIRONMENTAL CONSTITUTION: IDEA, CONCEPT, OBSTACLES.

The main idea of the World Environmental Constitution is considered as well as its realization obstacles. The multitude of linguistic variables was formed that corresponded to selected factors.

Стаття надійшла 17.08.2011

УДК 37.03

О. І. Гузела

Українська академія друкарства

**ЖИТТЄДАЙНА СИЛА ЖІНКИ
(до 75-річчя з дня народження З. М. Холод)**

Присвячується 75-річчю з дня народження Зеновії Михайлівни Холод багаторічного завідувача кафедри економіки і організації поліграфічної промисловості, кафедри обліку і аудиту, професора Українського поліграфічного інституту ім. Івана Федорова.

Зеновія Михайлівна Холод — добре відома особистість в Україні та за її межами. Вона — поліграфіст, майстер своєї справи, наставник молоді, вчена, педагог, кандидат економічних наук, доцент, професор, багаторічний завідувач кафедри обліку та аудиту у видавничо-поліграфічному комплексі Української академії друкарства, член-кореспондент Академії економічних наук України. Сьогодні Зеновія Михайлівна активний член Вченої Ради УАД, член ради факультету економіки і організації книжкової справи, науково-технічної та науково-методичної рад академії, член редколегії наукового збірника «Наукові записки», науково-технічного збірника «Поліграфія і видавнича справа».

Народилася Зеновія Михайлівна 2 листопада 1936 р. в с. Кутах Буського повіту Тернопільського воєводства Республіки Польща в сім'ї колійника. Село розташоване неподалік древніх Олеська, Підгорець, Йосипівки, Ясенова, в яких і донині збереглися замки та інші історичні пам'ятки. Цей благодатний край шляхетних людей пов'язаний з іменами Маркіяна Шашкевича, Івана Труша та інших історичних постатей. Селянська дитина, вона змалку була навчена шанувати скибку хліба і працю.

Після закінчення Олеської середньої школи у 1954 р. вступила на економічне відділення механічного факультету УПІ ім. Івана Федорова — долю свою вирішила пов'язати з хлібом духовним. Її вчили корифеї книгодрукарської справи. Від них молода обдарована дівчина перейняла любов до фаху економіста і гордість за належність до когорти поліграфістів.

Упродовж десяти років працювала на книжковій фабриці «Атлас» у м. Львові: нормувальником, інженером-нормувальником, старшим інженером-економістом. У 1969 р. перейшла на роботу до рідного вузу, де працювала на кафедрі економіки й організації поліграфічного виробництва: асистентом (1969–1978), старшим викладачем (1978–1984), доцентом (1984–1990). Одразу здобула прихильність колег і повагу студентів. Практичний досвід став доброю основою наукових досліджень, а розвинута інтуїція, чуття цифри, добра обізнаність у поліграфічній техніці і технології дозволяли досконало і